

Sitowise Oy

ESPOO

Keilaniemenrannan arkeologinen vedenalaisinventointi

2019

ARK
ARK-SUKELLUS

Rami Kokko
31.5.2019

Arkisto- ja rekisteritiedot

Kunta: Espoo

Alue: Keilalahti, Kägelviken

Tutkimuksen laatu: Vedenalaisten muinaisjäännösten inventointi

Ajoitus: Kaikki

Peruskartta: TM35-lehtijako: karttalehti L4131R

Merikartta: Merikarttasarja A, Viipuri – Helsinki, sivut 626 ja 627

Tutkimuslaitos: ARK-sukellus

Henkilökunta: FM arkeologi Rami Kokko

Inventointiaika: 10.5. ja 27.5.2019

Inventointialueen laajuus: n. 3,5 ha

Tutkimuksen rahoittaja: Sitowise Oy

Alkuperäinen raportti ja tutkimusaineisto: ARK-sukellus, Helsinki

Kopio raportista: Sitowise Oy, Espoon kaupunki, Museovirasto

Kannen kuva: Ilmakuva Keilaniemenrannasta (Rami Kokko, ARK-sukellus)

Sisällysluettelo

Arkisto- ja rekisteritiedot

1. Johdanto.....	3
2. Tutkimusalue	4
2.1. Sijainti ja luonnonympäristö	4
2.2. Merellinen kulttuuriympäristö ja -historia.....	5
3. Inventointimenetelmät ja tulokset	9
4. Yhteenveto	14
Lähteet	15
Liitteet.....	16

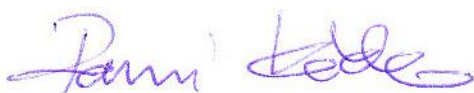
1. Johdanto

Espoon Keilaniemenrannassa on vireillä vesitaloushankkeen lupaprosessi. Hanke käsittää mm. ruoppauksia, täyttöjä sekä rantarankentamista, joten alueella suoritettiin Muinaismuistolain 13.§ edellyttämä arkeologinen vedenalaisinventointi. Inventointi sisälsi vedenalaiskartoituksen sekä selvityksen alueen merellisestä käyttöhistoriasta. Työn suoritti ARK-sukellus Sitowise Oy:n tilauksesta.

Vedenalaisinventointi suoritettiin 10.5.2019. Lähes koko inventointialue katettiin viistokaikuluotauksin Keilalahden pohjoisrannan matalaa ranta-aluetta lukuun ottamatta. Inventointia täydennettiin 27.5.2019 ilmakuvausella potentiaalisten muinaisjäännösten havaitsemiseksi matalasta rantavedestä.

Suunnittelualueelta ei tunnettu ennen inventointia vedenalaisia kiinteitä muinaisjäännöskohteita, eikä inventoinnissa havaittu muinaisjäännöskohteita, jotka vaatisivat tarkempia jatkotutkimuksia. Alueelta havaittiin kahden laiturin kiviperustukset, jotka ajoittunevat 1950-60-luvuille. Lähin tunnettu kiinteä vedenalainen muinaisjäännöskohde, Karhusalmen väyläeste (no. 1177), sijaitsee noin 1 km päässä inventointialueesta etelään Karhusaaren ja Hanasaaren välissä.

Helsingissä 31.5.2019

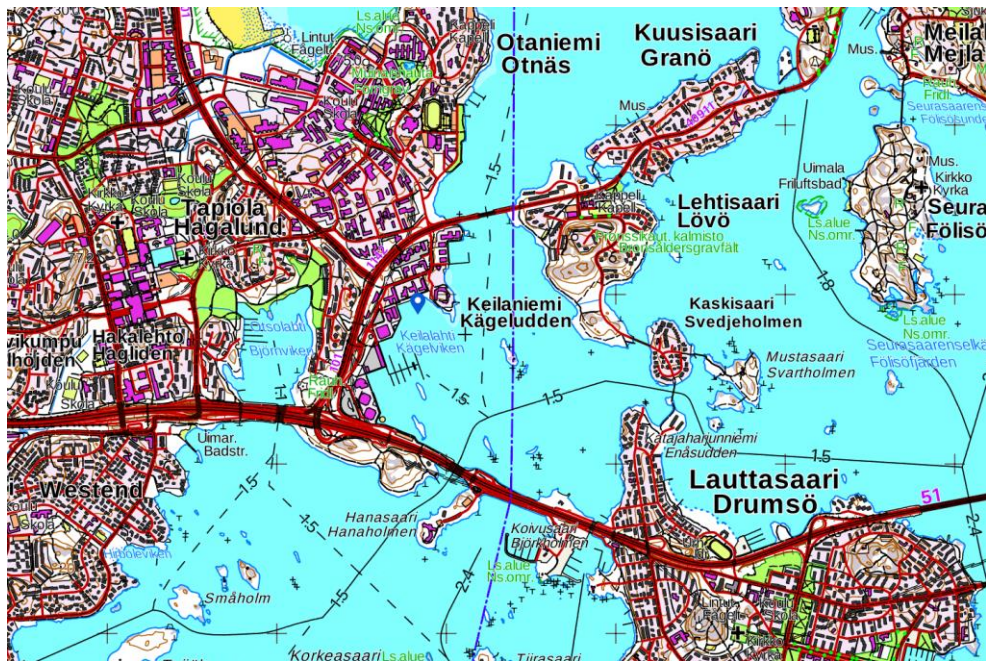

Rami Kokko / ARK-sukellus

2. Tutkimusalue

2.1. Sijainti ja luonnonympäristö

Inventointialue sijaitsee Espoon Keilalahdessa, Kehä 1:n ja Länsiväylän kupeessa (kuva 1). Alue tunnetaan erityisesti Keilaniemen yrityskonttorikeskittymänä ja alueen maamerkinä on toiminut alun perin Neste Oy:n pääkonttoriksi (nyk. Fortum) vuonna 1976 valmistunut 20-kerroksinen tornirakennus. Tätä ennen Keilalahti oli pysynyt pääosin rakentamattomana, matalana ja kosteikkoisena merenlahtena. Karhusalmesta Lauttasaaren pohjoispuolitse kulkeva 1,5 m veneväylä haaroittuu Keilalahden venesatamaan. Keilalahden rantaa on täytetty alueen rantarakentamisen yhteydessä, ja nykyään rakentamatonta ja luonnontilaista rantaa on vain lahden itäosassa Keilaniemen puolella.

Kuva 1. Inventointialueen sijainti Espoon Keilalahdessa kuvan keskellä.
© Maanmittauslaitos, peruskarttarasteri, 5/2019.

metriä, leveys noin 4,5 metriä ja korkeus 1 - 1,5 metriä. Hanasaaren puoleinen osa on huonokuntoinen; jäljellä on kiviä, mutta ei juurikaan hirsikehikkoa.

Lähin systemaattisesti inventoitu vesialue sijaitsee Koivusaaren ympäristössä, jossa suoritettiin 2016 arkeologinen vedenalaisinventointi. Inventoinnissa löydettiin entuudestaan tuntematon puuhylky, joka arvioitiin yli 100 vuotta sitten uponneeksi kiinteäksi muinaisjäännökseksi.² Myös Westendin uimarannan edustalla on suoritettu vedenalaisinventointia vuonna 2014. Alueelta ei kuitenkaan tehty havaintoja vedenalaisista muinaisjäännöksistä.³

Otaniemen ja Lehtisaaren pronssikautiset hautaröykkiöt osoittavat, että inventointialueen lähiympäristössä on ollut ihmistoimintaa pitkään. Rannikkoseudulla asuvat ihmiset harjoittivat pronssikaudella pääelinkeinonaan vuotuiskiertoa perustuvaa pyyntiä, jossa hylkeenpyynti, kalastus ja metsästys loivat perustan sekä ravinnonsaannille että kaupankäynnille; pyynti lieneekin ollut ainoa elinkeinon haara, minkä tuotteilla voitiin hankkia metallia ja muuta vierasta tavaraa.⁴ Korkeille merenrantakallioille kasattuja kiviröykkiöitä, hiidenkiukaita, pidetään pronssikaudelle ominaisena hautaustraditiona ja muinaisjäännöstyypinä. Peltoja on viljelty viikinkiajan lopulta n. 1000-luvulta asti⁵ ja pysyvä asutus levittäytyi Espooseen viimeistään varhaisella keskiajalla 1200-luvulla ruotsalaisten uudisasukkaiden muuttoliikkeen seurauksena.

Maanviljelyksen ja karjatalouden yleistymisestä huolimatta, kalastus eritoten, säilyi rannikkoseudulla pitkään tärkeimpänä pääelinkeinona. Talonpoikaispurjehduksella vietiin kalatuotteita rannikkopitäjiin ja aina Tallinnaan saakka. Myös luotsitoiminta oli monelle luotsitalilliselle isännälle kannattavaa, sillä luotsaamalla kruunun aluksia Suomenlahden yli oli oikeutettu verohelpotuksiin ja muihin etuuksiin.⁶

Läpi keskiajan jatkunut väestönkasvu saaristossa kääntyi muuttotappioksi 1500-luvun puolivälissä viljelysmaan käydessä riittämättömäksi elättämään kaikki saaristokyläen asukkaat.

² Salo & Huttunen 2016

³ Kokko 2014

⁴ Huurre 1979: 100

⁵ Pekkanen & Heininen 2013: 14

⁶ Backman 2004: 17

Lisäksi Ruotsin ja Venäjän välillä käyty 25-vuotinen sota vuosina 1570-1595 johti tilallisten kiristyneeseen verotukseen, sotaväenottoihin ja kruunun sotilaiden muonituksen ja majoituksen järjestämiseen. Kun Venäjän palveluksessa olleet tataarijoukot 1577 tuhosivat Uudenmaan maaseutua, nykyisen Espoon itäisimmät kylät, ts. Bredvik (Laajalahti), Mäkkylä, Otnäs (Otaniemi) ja Storhoplax, ryöstettiin ja poltettiin, mutta muu asutus vältti tuhon. Kaikki tämä merkitsi talojen taloudellisen kantokyvyn heikentymistä, ja sen seurauksena viljelijät joutuivat suurin joukoin luopumaan kotitaloistaan.⁷

1600-luvun alkupuoliskon väestöllisen ja taloudellisen taantuman jälkeen Ison vihan jälkeinen pitkä rauhallinen ajanjakso 1700-luvulla mahdollisti jälleen väestönkehityksen saaristossa, ja kiinteää torppariasutusta alkoi syntyä eri puolille saaristoa ja pitkin rannikkoa; tuolta ajalta ovat peräisin ainakin Espoon kartanolle kuulunut Kallvikin torppa, Frisansin alainen Svinösundin torppa, Gäddvikin torppa (ts. keskiaikainen Gäddvikin kylä), joka kuului Gräsaan sekä Otnäsin torppa ”Lakör”.⁸ Kalastus pysyi tärkeänä osana Espoon rannikkoväestön toimeentuloa, ja tärkeä silakan nuottakalastus näyttää olleen erityisen tavallista koillisosan kylissä, Otaniemessä, Otsolahdessa ja Matinkylässä.⁹

1800-luvun alkupuolella Otaniemi jaettiin ja näin syntyi uusi tila, josta kehittyi vähitellen Hagalundin kartano, nykypäiviin säilyneine päärakennuksineen. Krimin sodan jälkeen sekä Otaniemen että Hagalundin osti suurliikemies Paul Sinebrychoff. Sinebrychoffien aika 1860-luvulta Suomen itsenäistymiseen oli Hagalundin kulta-aikaa monessa suhteessa. 1800-luvun lopussa rakennettiin Karhusaaren huvila, ja alue erotettiin lähisaarineen omaksi palstakseen.¹⁰

Krimin sodan aikana englantilais-ranskalainen laivasto-osasto risteili Suomenlahdella ja yritti tuhota Viaporin linnoituksen. Strategisesti tärkeät Helsinkiin johtavat väylät suojattiin vihollista vastaan väyläestein, joista yksi rakennettiin em. Karhusaaren ja Hanasaaren väliseen kapeaan salmeen (kuvat 2 ja 3).

⁷ Orrmann 1996: 19

⁸ Orrmann 1996: 23

⁹ Zilliacus & Pitkänen 1996: 100

¹⁰ Marila 2011: 5

rakentamista, joten Länsiväylän ja Nesteen välillä oli luonnontilaista rantaa enää vähän. Nesteen ja Lehtisaaren sillan välinen ranta sitä vastoin oli tällöin vielä lähes luonnon tilassa. 1990- ja 2000-luvuilla alueen rantarakentamista täyttömaalle jatkettiin Länsiväylän suuntaan, jonka kupeeseen nousivat Nokian pääkonttorirakennukset vuonna 1997.¹³

Kuva 3. Keilaniemi (Kägelviken) vuoden 1960 peruskartassa. Lähikuvassa oikealla erottuu kaksi laituria (merkattu karttaan numeroin 1 ja 2) Keilalahden pohjoisrannalla sekä KOP:n mökkikylä ja kasinorakennus Keilaniemen kärjessä. © Maanmittauslaitos.

2. Inventointimenetelmät ja tulokset

Kenttäinventointi suoritettiin 10.5. ja 27.5.2019. Vesialueen laajuudesta johtuen viistokaikuluotaus valittiin inventoinnin primäärimenetelmäksi. Viistokaikuluotauksessa käytettiin ARK-sukelluksen StarFish 452F Pro 450 kHz:n yksitaajuusluotainta oheislaitteineen. Työveneenä toimi 5-metrinen RIB-vene. Luotausnopeus vaihteli 1,5 – 2 solmun välillä. Luotaukset tehtiin pääosin ns. ”pintavetoina” vesialueen mataluudesta johtuen. Luotauksessa ajettiin neljä ajoa käyttäen 60 m (2 x 30 m) kaistanleveyttä ja yksi ajo käyttäen 120 m (2 x 60 m) (Liite 1). Paikannus suoritettiin StarFish GPS-paikantimella paikannustarkkuuden ollessa noin ± 2 m.

¹³ Marila 2011: 11, 12

Sää vaihteli luotauksen aikana aurinkoisesta puolipilviseen. Ilman lämpötila oli 10°C ja merivesi +9°C. Etelänpuoleinen tuuli puhalsi 4-5 m/s. Vesisyvyys luotausalueella vaihteli 1,3-2,5 m välillä ja pohja-aines koostui pääosin mudasta. Paikoitellen vedenalainen vesikasvillisuus häiritsi luotaukuvan tulkintaa alueen pohjoisosassa. Samoin alueella olleet lukuisat kalapyydykset rajoittivat luotausajojen toteutusta suunnitellusti (kuvat 4-5). Vesialueen mataluudesta huolimatta luotaukartoituksella saatiin valtaosa hankealueesta katettua noin 0,5 metrin vesisyvyyteen asti ja vain Keilalahden pohjoisosan kapea rantakaistale rajautui peittoalueen ulkopuolelle (Liite 1).

Viistokaikuluotauksessa ei havaittu vedenalaisia muinaisjäänöksiä. Havaitut kohteet käsittivät lähinnä Keilaniemen pienvenesataman laiturirakenteisiin liittyviä betonipainoja ja em. kalapyydyksiä. Inventointialueen keskivaiheilta paikannettiin merikaapeli noin 2 metrin syvyydestä (kuva 6 ja liite 2).

Veden mataluudesta, vesikasvillisuudesta ja kalapyydyksistä johtuen ranta-alueen täydentävä sukellusinventointi korvattiin ilmavalokuvauksella 27.5.2019 mahdollisten vedenrajassa olevien kohteiden havaitsemiseksi. Vuoden 1960 peruskarttaan merkittyjen Keilalahden pohjoisrannan laitureiden kiviperustukset paikannettiin ennen kenttäinventointia Google Earth -satelliittikuvasta (liite 3). Laitureista ei löydetty merkintää varhaisemmista tai myöhemmistä aluetta kuvaavista kartoista, joten arvio niiden käyttöajankohdasta 1950-60-luvuilla pitänee paikkansa (kuva 3). Peruskartan mukaan laiturin 2 kohdalla rannassa on ollut todennäköisesti rantasauna tms. rantarakennus, joka ei ole enää paikallaan.

Veden sameudesta huolimatta myös ilmakuvista pystyttiin paikantamaan em. laiturien kiviperustusten jäänteet (kuvat 7-9). Laituri 1:n perustuksista on jäljellä kiviä noin 5 m x 3 m laajuisella alueella nykyisen rantalaiturin vieressä. Laiturin 2 kokonaispituus on ollut noin 20 metriä rannasta ja sen perustukset koostuvat kolmesta tai neljästä halkaisijaltaan noin 3 metrisestä kivikasasta ja yhdestä pienemmästä kivikasasta. Kohteiden tarkemmat sijaintitiedot on esitetty em. kuvien lisäksi liitteissä 3-5. Muita kohteita ei inventoinnissa havaittu.

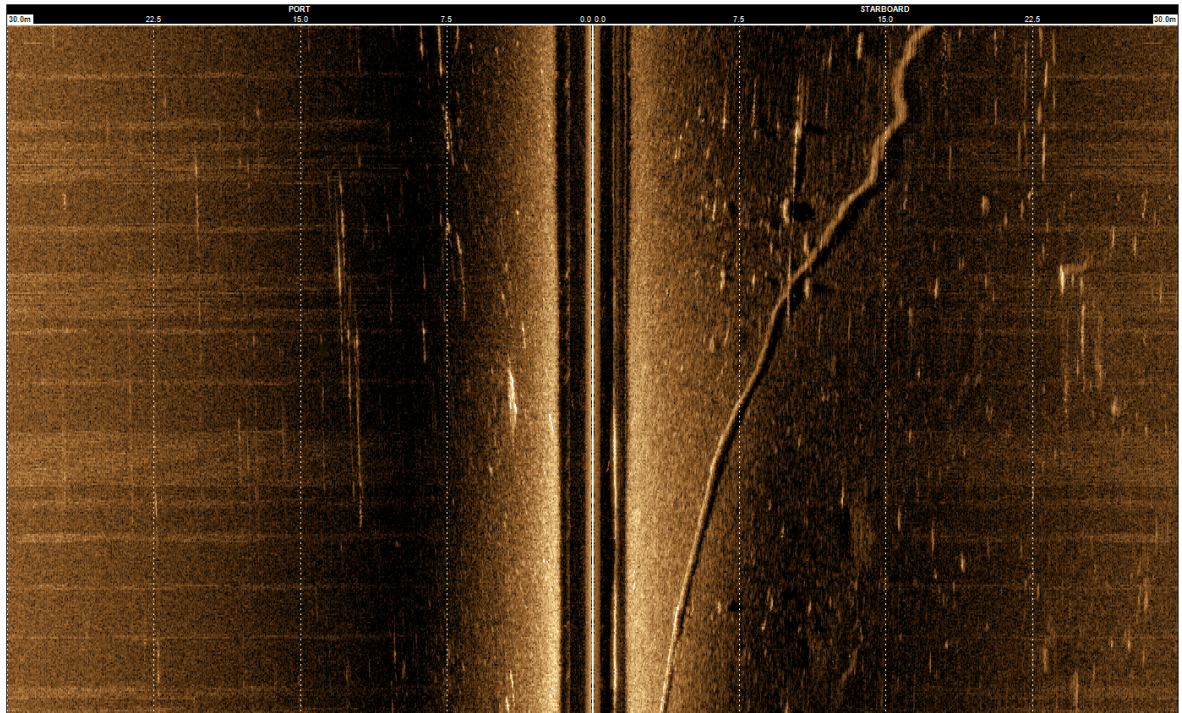

Kuva 4. Näkymä pohjoiseen kohti Keilaniemenrantaa. Etualalla kalapyydyksen merkkikoho. ©Rami Kokko, ARK-sukellus

Kuva 5. Näkymä inventointialueen pohjoisosasta kohti lounasta. Kalapyydyksiä kuvan keskellä. ©Rami Kokko, ARK-sukellus

Sidescan Plotter

Kuva 6. Viistokaikukuvassa erottuva merikaapeli.
©Rami Kokko, ARK-sukellus

Kuva 7. Vanhojen laituriin (1 ja 2) kiviperustusten sijainnit Keilalahden pohjoisrannalla.
©Rami Kokko, ARK-sukellus

Kuva 8. Vanhan laiturin (1) kiviperustusten sijainti Keilaniemenrannalla.
©Rami Kokko, ARK-sukellus

Kuva 9. Vanhan laiturin (2) kiviperustuksia matalassa rantavedessä Keilalahden itärannalla (Keilaniemi).
©Rami Kokko, ARK-sukellus

3. Yhteenveto

ARK-sukellus suoritti Keilaniemenrannan arkeologisen vedenalaisinventoinnin osana alueen rantarakentamissuunnitelmaa toukokuussa 2019. Inventointi suoritettiin ensisijaisesti viistokaikuluotaamalla mahdollisten vedenalaisten muinaisjäännöskohteiden havaitsemiseksi hankealueelta. Valtaosa alueesta saatiin inventoitua, mutta kaikkein matalimpia alle 0,5 m syvyisiä ja vesikasvillisuuden valtaamia ranta-alueita ei pystytty kattamaan luotauksin. Myös lukuisat kalapyödykset rajoittivat luotausajojen toteuttamista suunnitellusti.

Inventointia täydennettiin ilmavalokuvaamalla Keilanimenrannan matalaa ja ruovikoitunutta ranta-aluetta kuvauskopterilla. Veden sameudesta huolimatta ilmakuvilla paikannettiin vuoden 1960 peruskarttaan merkityt ja satelliittikuvissakin näkyvät laituriperustukset Keilaniemenrannalla noin 0,3-0,5 m syvyydestä. Ne ajoittunevat 1950-60-luvuille KOP:n mökkikylän ja Keilaniemen kasinon käyttöajankohtaan, eivätkä näin ollen ole muinaismuistolain suojaamia rakenteita.

Inventoinnissa ei havaittu vedenalaisia muinaisjäännöskohteita, jotka vaatisivat jatkotoimenpiteitä hankkeelta. Mikäli muinaisjäännöksiä kuitenkin paljastuu jatkossa alueella suoritettavien ruoppaus- ym. vesirakennustoimenpiteiden aikana, tulee hankkeen toteuttajan olla välittömästi yhteydessä Museovirastoon jatkoselvityksiä varten (Muinaismuistolaki 14. §).

Lähteet

Kirjalliset lähteet

Backman, S. (toim.) 2004. *Porkala – byn vid havet. En skildring bygemenskapen före 1944.* Porkala Ungdomsförening r.f. & Sigbritt Backman.

Huurre, M. 1979. *9000 vuotta Suomen esihistoriaa.* Otava.

Kokko, R. 2014. Westendin saaristovenelaiturin ja uimarannan arkeologinen vedenalaisinventointi. Inventointiraportti. ARK-sukellus.

Lahti, M. J. 1975, *Espoo – maalaispitäjästä suurkauppalaksi.* Espoon kaupunki.

Marila, R. 2011. *Keilaniemen alue – rakentumisen vaiheet.* Insinööritoimisto SARC. Espoon kaupunki.

Orrmann, E. teoksessa Paikkala, S. (toim.) ja Pitkänen, R-L. 1996, *Saaristo-Espoo – nimistöä, luontoa, historiaa ja tulevaisuutta.* Espoon kaupungin viestintäyksikkö.

Pekkanen, J. & Heininen, V. 2013. *Kuninkaankartanosta kaupungiksi – viisi vuosisataa espoolaiselämää.* AtlasArt.

Salo, E. & Huttunen, M. 2016. *Helsinki Koivusaari kaavahanke.* Inventointiraportti. Pintafilmi Oy.

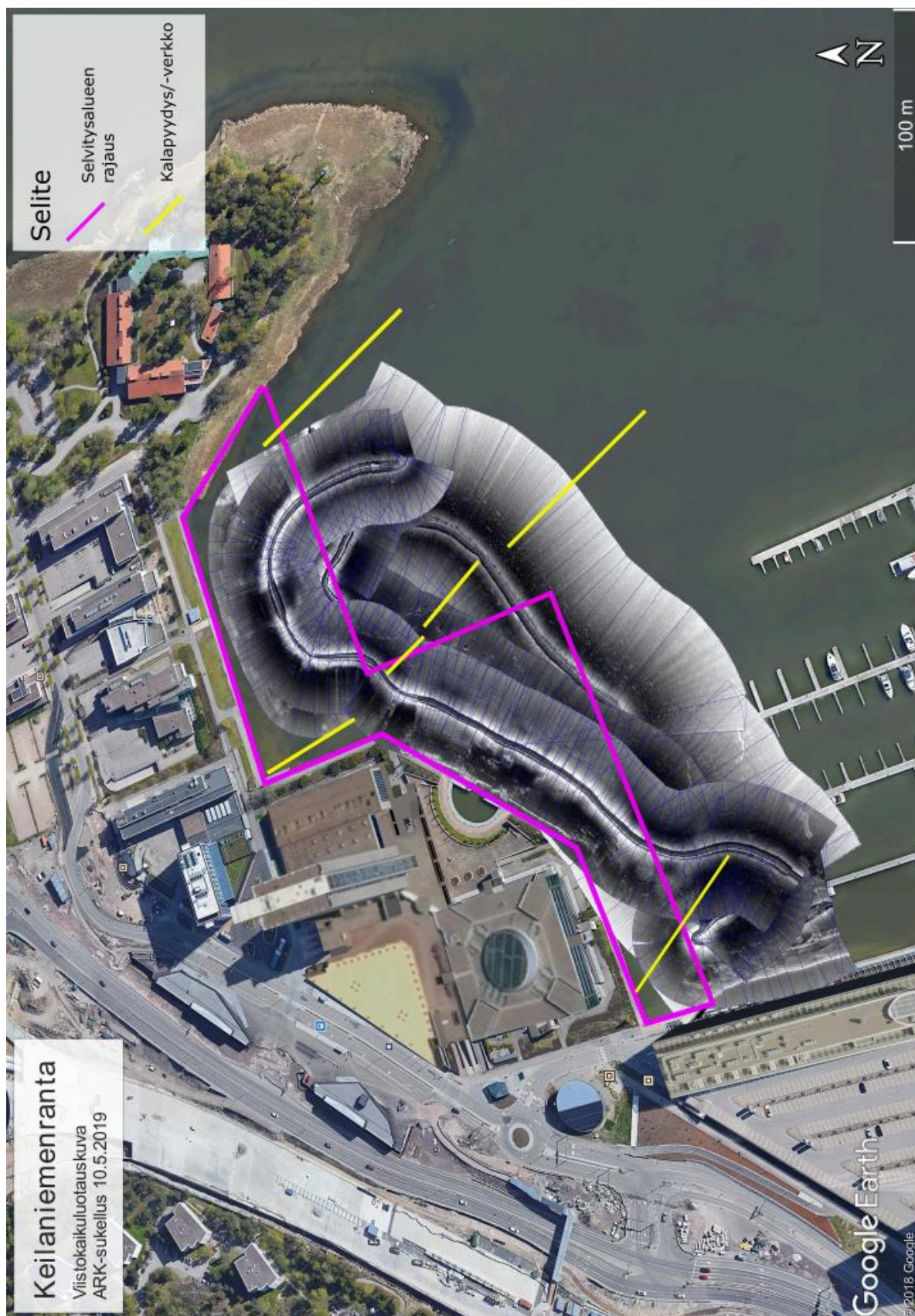
Zilliacus, K. ja Pitkänen R-L. teoksessa Paikkala, S. (toim.) ja Pitkänen, R-L. 1996. *Saaristo-Espoo – nimistöä, luontoa, historiaa ja tulevaisuutta.* Espoon kaupungin viestintäyksikkö.

WWW-lähteet

Museoviraston muinaisjäännösrekisteri, MJ-kohde 1177, Karhusalmen väyläeste:

www.kyppi.fi/to.aspx?id=112.1177

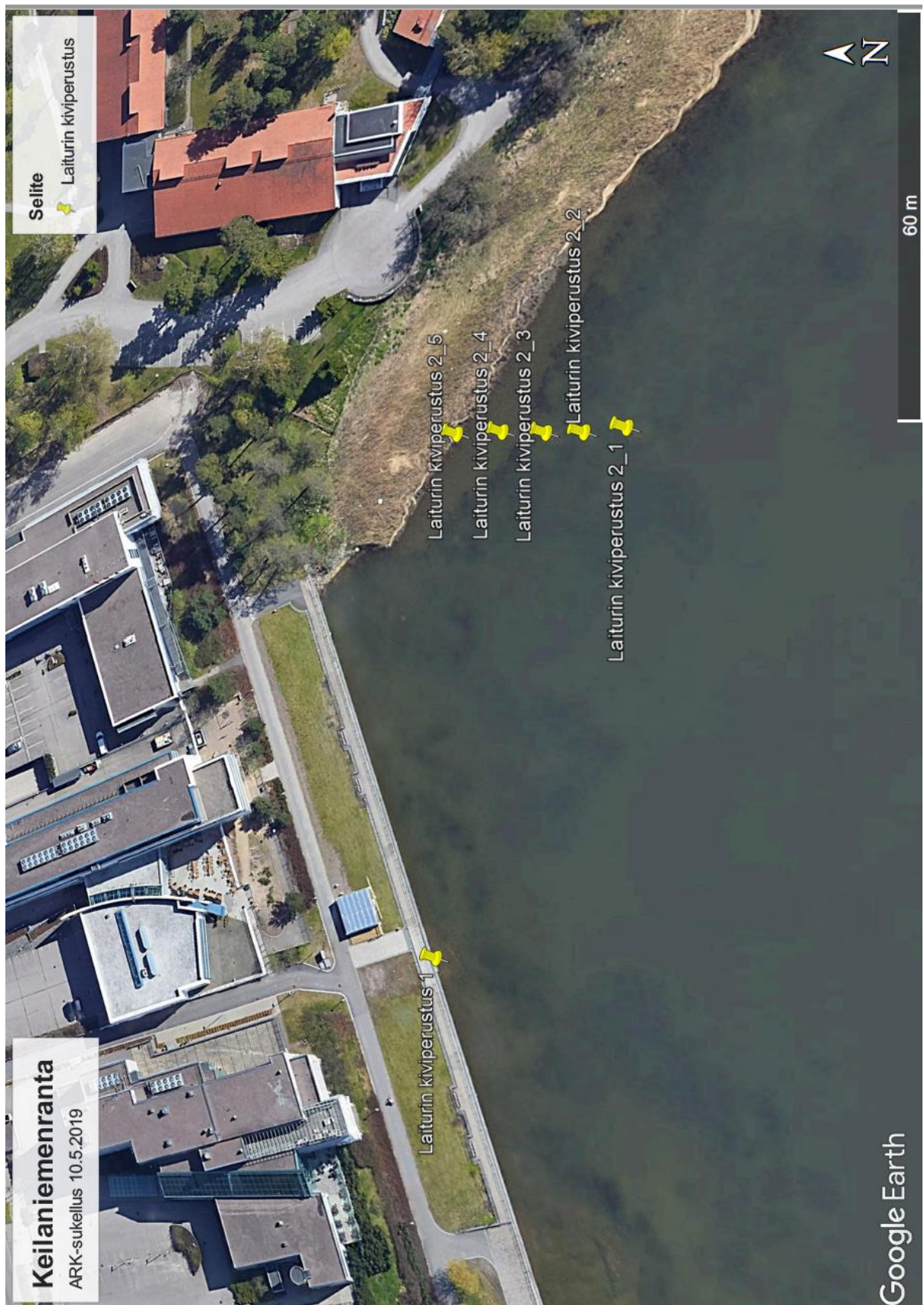
Liitteet

Liite 1. Viistokaikukuvamosaiikki luodatusta vesialueesta. ©Google Earth

Liite 2. Viistokaikukuvamosaiikki, jossa erottuu selvitysalueella kulkeva merikaapeli. ©Google Earth

Liite 3. Laiturien 1 -2 kiviperustukset Keilaniemenrannassa. ©Google Earth

Liite 4. Hankealueen rajausta ja laiturien 1-2 kiviperustusten sijainti peruskarttapohjalla.
© MML, peruskarttarasteri 5/2019.

Pvm.	Tiedosto	Kaistanleveys	Sijainti (WGS-84) ±2 m	Havainto
10.5.2019	Ke1	2x30 m	60°10'27.42"N 24°49'54.55"E	Ruoppausjälkiä
10.5.2019	Ke2	2x30m	60°10'29.57"N 24°49'59.47"E	Kaapeli pohjoinen
10.5.2019	Ke2	2x30m	60°10'26.98"N 24°49'58.06"E	Kaapeli etelä
10.5.2019	Ke5	2x30m	60°10'28.43"N 24° 49'59.24"E	Kaapeli keski
10.5.2019	Ke2	2x30m	60°10'22.68"N 24°49'51.33"E	Laiturin painoja
10.5.2019	Ke3	2x30m	60°10'30.05"N 24° 49'59.33"E	Kalapyydys
10.5.2019	Ke4	2x60m	60°10'30.73"N 24° 49'59.33"E	Uppotukki
10.5.2019	Ke5	2x30m	60°10'30.05"N 24° 49'59.33"E	Kalapyydys
10.5.2019	Ke5	2x30m	60°10'30.18"N 24° 49'59.19"E	Kalapyydys
10.5.2019	Ke5	2x30m	60°10'28.99"N 24° 49'57.98"E	Kalapyydys
			60°10'33.0"N 24°49'59.4"E	Laiturin kiviperustus 1
			60°10'31.9"N 24°50'05.2"E	Laiturin kiviperustus 2 eteläpää
			60°10'32.8"N 24°50'05.3"E	Laiturin kiviperustus 2 pohjoispää

Liite 5. Viistokaikuluotausajojen havainnot sekä laiturerustusten 1-2 sijaintitiedot.